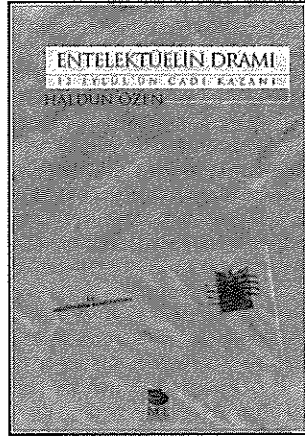

Haldun ÖZEN'in En Son ve En Büyük Özeni

Haldun Özen: *Entelektüelin Dramı 12 Eylül'ün Cadı Kazanı*, Ankara: İmge Kitabevi, Mart 2002, 498 sayfa.

Yakup KEPENEK^(*)

Osmanlı'nın son yılları ve Cumhuriyet'in kuruluşu sırasındaki iki deneme bir yana bırakılırsa, Türkiye'nin çok partili siyasal döneme geçişi 1946'da başlar. Eğer çok partili siyaset ile demokrasiyi eşanlamlı sayarsanız, bu tarih, aynı zamanda demokrasinin de başlangıç yılıdır. Demokrasi, tanımı gereği, eleştiri ve özeleştiri süreçlerinin işlediği; hesaplaşmanın ya da hesap vermenin süreklilik kazandığı bir düzendir.

Türkiye demokrasisi, nasıl demokrasi ise, 12 Eylül 1980 rejimi ile bir türlü hesaplaşmıyor. 1984'te yeniden çok partili siyasal ortama geçilmesine karşın, o karanlık yılların sorunlarını çözemiyor. Eleştirel bir yaklaşım ve nesnellikle 12 Eylül 1980 rejimi ile bir türlü hesaplaşmıyor; hesaplaşmıyor. Bu nedenle de 12 Eylül rejiminin gerçek yüzü ya da niteliği geniş toplum kesimlerince görülemiyor. Bu rejimin iyi ve kötü taraflarından, doğru ve yanlışlarından gerekli toplumsal dersler çıkarılamıyor. Toplumsal gelişme, 12 Eylül'ün Anayasası'nın, yasalarının, kurumlarının ve uygulamalarının tutsaklığını sürdürüyor; o ağır kirden bir türlü aklanamıyor.

^(*) Prof. Dr. ODTÜ, İİBF öğretim üyesi

Haldun Özen bu çalışmasıyla, bu tutsaklık zincirinin önemli bir halkasını kırıyor.

Siz, hiç zararlı bir yaratığı, örneğin verem mikrobunu mikroskop altına aldınız, onun davranışlarını yıllarca gözlemlediniz mi? Bunu yapmadınızsa da TV belgesellerinde bir zehirli böceğin öbür canlılara nasıl zarar verdiği ni en ince ayrıntılarına kadar dikkatle izlemiş olabilirsiniz.

Haldun Özen de "cadı kazanı" olarak adlandırdığı, 12 Eylül'ün 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası uygulamalarını, tam da böyle mercek altına alıyor. Çalışma, Sıkıyönetim Yasası'nın, hareketten tam bir hafta sonra 19 Eylül'de, Milli Güvenlik Konseyi, yani cuntanın ünlü beşlisi tarafından tartışmadan ve jet hızıyla değiştirilmesinin öyküsüyle ya da olmayan tutanaklarıyla başlıyor. Sonra her gelişme, sivil savunucularının yüzkarası tutumları; kimi zaman kara gülmeceye dönüşen baskılar, acılar ve yıkımlar Yazar'ın, adına yakışan bir özenle, daha doğrusu gerçek bir bilim insanı titizliğiyle gözler önüne seriliyor.

Çalışma, 1402 Sayılı Sıkıyönetim Yasası'nın, kamu görevlilerinin görevine son verme ile ilgili hükümlerinin uygulanmasını anlatıyor. Ancak, işin kolayına kaçılmıyor yalnızca 1402'likler değil, o yılların baskıcı uygulamalarına yürekli bir tutumla karşı çıkarak görevlerinden istifa edenler de çalışmaya konu oluyor. Kuşkusuz, uygulamanın sivil savunucuları, gizli-açık muhbirleri, kendini kurtarmak isteyen dönemleri ve cuntanın emir kulu olan kamu yöneticileri, bunların yalanları ve sahtecilikleri ilgi ile okunuyor. Ayrıca konunun ILO kararlarına uzanan uluslararası boyutu da sergileniyor. Türkiye, 1402 uygulamasıyla, uluslararası düzeyde güç duruma düşüyor; ILO tarafından kara listeye alınıyor.

Ülkeyi yöneten askeri cunta, 1402'lik uygulamasıyla, kendi insanların binlercesini acımasızca küçültüyor, eziyor, "aklı sıra" onursuzlaştırıyor. Ancak ILO kararında somutlaştığı ve daha sonraki yıllarda açıklık kazandığı gibi, yıkımlar bireysel düzlemde kalmıyor, toplumsallaşılıyor ve bu nedenle de asıl büyük zararı ülke görüyor.

Özen, 1402 olayının, genel ve tekil yönlerini birleştirmesini biliyor; yorumlarının, daha doğrusu yazdıklarının tümünü belgeliyor. Bir taraftan, 1402'nin yasal ve kurumsal çerçevesini çizerken, diğer taraftan da idari yazış-

maları ve yargı kararlarını çok ayrıntılı bir biçimde irdeliyor. İşleyiş burada bitmiyor; asıl burada başlıyor. Haldun, çok başarılı bir biçimde, 1402'lik olanların anılarına başvuruyor; canlı tanıklıklarını sağlıyor ve böylelikle çalışmaya gerçek üstün niteliğini kazandıran insan sıcaklığını yakalıyor.

Anılarda neler yok ki? Uzun yıllar büyük emekler vererek genç yaşta ulaşılan bilim insanı kimliğinin, sorgusuz-sualsiz, hiçbir gerekçe gösterilmeden sona erdirilmesinin yarattığı yıkımı anlamak ve anlatmak kolay mı?

Önce, ateş düştüğü yeri yakıyor! Üniversitedeki görevine son verilen bilim insanı, asıl işinden uzaklaştırılınca sudan çıkmış balığa dönüyor. Araştırma ve öğretim işinden başka iş bilmez. Uzmanlığından uzaklaştırılan kişi kendisinden de uzaklaşıyor; kendine yabancılaşıyor. Nasıl yaşayacak; neyle geçinecek? Ya arkasından gözyaşı döken öğrencilerine diyebilecekleri? İşinden kovulan kişinin evine geldiğinde ailesine, çocuklarına söyleyebilecekleri? Aile çevresine durumunu nasıl anlatacak; çocuklarından iyi yurttaş olmalarını nasıl isteyecektir? Peki, ya meslek çevresi? Bir taraftan çok onurlu bir tutumla, arkadaşları 1402'lik olduğu için görevinden istifa eden öğretim üyeleri var; bir taraftan da onlar istifa etmeli mi ikilemi? Bu ikilemi çözmek kolay mı? Haldun, bu ve benzeri soruların yanıtını, olayın içinden, 1402'liklerin kendilerinden, yani, onların görgü tanıklarıyla ya da birinci elden, sunuyor.

Ya hak arama güçlükleri, konunun yargıya taşınmasını sağlayan birkaç yürekli avukat ile birlikte, hukukun h'sinin geçerli olmadığı bir zorbalık ortamında sürdürülen hukuk savaşları. Sonra, 1402'lik olanları bulaşıcı hastalık gibi sayıp yüz çevirmelerin, onlarla görüşme korkusunun yarattığı ürkütücü ortam? İş bulma olanaksızlıkları. Yasa'ya göre bu "sakıncalı"lar, kamuda görev alamazdı; yani Roma Hukuku'nda "Civic Mort" denilen durum; bir tür "ölmeden mezara konulma süreci" ve tüm bunların yarattığı yıkım. Örneğin, o günlerin çok sınırlı basın-yayın olanaklarından yararlanma zorluğu; çoğu gazetenin bilinçli bir tutumla 1402'liklerden ve onların sorunlarından uzak durmaları. Buna karşılık, Cumhuriyet'in üç yazarı Mustafa Ekmekçi, Uğur Mumcu, Ahmet Taner Kışlalı (Yankı dergisi'inde) gibi kimi gazetecilerin, 1402'likleri yiğitçe savunması. Kısaca, çok ağır, çok büyük ve yıllar süren ve bitmeyen bir karabasan 1402.

Haldun, bu kapkara karabasana anlatıyor.

Haldun, bununla da yetinmiyor. Görevden uzaklaştırılan ve ayrılanların, geri dönüş sürecini de inceliyor. Dönüşü sağlayan iki yol var. Bunlardan bi-

ri, Danıştay kararlarıdır. İkincisi de 1990'lı yıllarda hükümetin çıkardığı yetersizlik ve eksiklerle dolu yasadır.

Danıştay kararları, 1402'liklerin, sıkıyönetim kalktıktan sonraki yıllara ilişkin tüm özlük haklarının geri verilmesini sağlıyordu. Örneğin Ankara'da sıkıyönetim 1985'te sona erdi; 1990'da göreve dönüldüğünde, son beş yıllık özlük hakları geri veriliyordu. Enflasyon nedeniyle erimiş olan toplam maaş ödemeleri işin gülmece yönüydü. Özlük hakları veriliyor da, öğretim üyesinin en verimli yaşlarında kaybettiği yıllar; işinden, özellikle de araştırmadan uzak kalmanın yarattığı bilimsel gerilemenin geri verilmesi olası değildir. Çünkü araştırma, birikimli bir süreçtir, teknikleriyle, kuramsal ve uygulamalı yönleriyle, iç ve dış ortam ve ilişkileriyle başlı başına ayrı bir dünyadır ve bilim insanı o dünyanın dışına itilmiştir. 12 Eylül cuntasının, hiçbir sayısal ölçüye ya da ekonomik değere vurulamayacak büyük yıkımı ve asıl zararı bu noktada düğümlenir. Bu kaybın hesabı yapılamaz; bu yıkımın derinliği ölçülemez.

Çıkarılan yasa ise, Danıştay kararlarının çok gerisinde kalıyordu; tam anlamıyla bir 12 Eylül rejimiyle uyum yasası özelliği taşımaktaydı. Yasaya göre göreve dönüş ve kimi hakların elde edilmesi belirli koşulların yerine getirilmesine bağlıyordu. Yani insanlar, hiçbir uyarı, gerekçe ve suçlama yapılmadan işlerinden kovulanlar, işlerine ancak koşullu olarak dönebileceklerdi.

Özen'in araştırması kendisinin de içinde bulunduğu öğretim üyeleri çevresinde yoğunlaşıyor. Ancak 1402 Sayılı Yasa uygulamasının en büyük vurununun; sayıları 4500'e yaklaşan öğretmenler olduğu, bunları 2500 dolayında memur ve 300 dolayında işçinin izlediği ve sivil kesimden toplam 10 bin kişiye yakın insanın bu uygulama ile doğrudan haksızlığa uğradığı açıklanıyor.

Bu sayısal noktaların birkaç açıdan tamamlanması gerekiyor. Aileleri ve çevreleriyle birlikte düşünüldüğünde, 1402 uygulamasının, yalnız niteliksel değil, sayısal olarak da çok ağır bir toplumsal yıkım olduğunu yinelemek gerekiyor.

Ek olarak, 1402 uygulaması bağlamında üç noktanın altı özenle çizilmelidir.

Birincisi, 1402 uygulamasına uğrayan üniversite öğretim üyeleri, yalnızca, doçent ve profesör unvanı taşıyanlardır. Bu unvanları taşımayan, yardımcı profesör, doktor asistan ve asistan olanların sayısı tam olarak bilinmemektedir. Örneğin, Konya Selçuk üniversitesinden 1983 başlarında bir

çırpıda 26 doktoralı asistanın görevine rektörlük kararıyla son verilmiştir. Bilindiği gibi akademik unvanların temeli doktora'dır. YÖK'ün kuruluşundan buyana 20 yılı aşan bir süre geçmesine karşın öğretim üyesi eksikliği yaşayan Türkiye üniversiteleri, bu uygulamayla çok sayıda bilim insanını yitirmişlerdir. Türkiye de bu insanların olası eğitim, araştırma ve toplumsal hizmet katkılarından uzak kalmıştır.

İkincisi, 1402 Sayılı Yasa uygulaması nedeniyle, üniversitelerden sayıları bine ulaşan bilim insanı istifa ederek görevlerinden ayrılmıştır. Üniversitenin içine sürüklendiği YÖK düzenini kınayarak çok onurlu bir tutumla istifa edenlerin daha sonraki süreçlerde kanımca hakları yenilmekte, daha doğrusu davranışlarının gerçek değeri algılanmamaktadır. Özen'in çalışmasında doğal olarak bunların bir bölümüne ilişkin bilgiler vardır; toplam sayıları ise, bilinmemektedir. Birilerinin bu konuyu araştırması ve tarihin kayıtlarına geçirmesi, yalnız bugün için değil, ülke biliminin geleceği için de önem taşımaktadır.

Üçüncüsü, Haldun, öğretim üyelerinin uğradığı 1402 haksızlığının, bilim dallarına göre ayırımını vermiyor. Oysa, kesin sayıları belli olmasa da, bunların çok büyük çoğunluğunun, ekonomi, hukuk, siyaset bilimi gibi esas olarak sosyal bilimler denilen dallarda çalıştıkları bilinmektedir. Kınama amacıyla istifa edenlerin tamamına yakını ise, sosyal bilimcidir. Bu nedenle ülkemizde sosyal bilimlerin, temel bilimler ve tıp kadar gelişemediğini öne sürenlerin, 1402'nin bu yıkıcı etkisini de dikkate almaları yararlı olacaktır.

Bu noktalar, Haldun Özen'in çalışmasının doğrudan konuları değildir; o nedenle de bulunmaması çalışmanın büyüklüğüne hiçbir biçimde gölge düşürmez. Özen, yıllar süren rahatsızlığını kendisine kıyarcasına hiçe sayarak, eşi Ülkü'nün de insanüstü dayanıklılığı ve büyük özverisiyle ve de yaşamın sonsuzluğuna uzanırken, Türkiye bilim tarihine bir büyük eser (Magnum Opus) armağan etmiş bulunuyor.

Yoğun bir emeğin, acının ve birikimin ürünü olan bu eserden, eski-yeni tüm kesimler için çıkarılacak o kadar çok ders var ki...